

APOSTAZIJA U ISLAMU

Historijska i tekstualna analiza

APOSTASY in ISLAM

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ

*A Historical &
Scriptural Analysis*

TAHA JABIR ALALWANI

Serija sažetih izdanja IIIT-a

APOSTAZIJA U ISLAMU

Historijska i tekstualna analiza

Taha Džabir el-Alvani

Apostazija u islamu: historijska i tekstualna analiza (Bosnian)

Naslov izvornika:

Apostasy in Islam: A Historical and Scriptual Analysis (Abridged edition)

The International Institute of Islamic Thought, 2012.

Copyright © 2012 The International Institute of Islamic Thought

Prvo izdanje na bosanskom jeziku. Copyright © 2020 The International Institute of Islamic Thought

Sva izdavačka i autorska prava zadržana! Nijedan dio ove knjige ne može biti iznova objavljen, u bilo kojem obliku i na bilo koji način, uključujući kopiranje, bez prethodnog pismenog odobrenja izdavača, osim u svrhe kritičkih članaka i stručnih prikaza, u kojima je dozvoljeno navoditi kraće odlomke. Također nije dozvoljeno trećim licima pohranjivanje u elektronske baze podataka i objavljivanje djela na internetu.

IZDAVAČ: Centar za napredne studije, www.cns.ba

S ENGLESKOG PREVEO: Fadilj Maljoki

REDAKTOR: Mirza Sarajkić

LEKTORICA: Erna Murić

DTP I DIZAJN: Suhejb Djemailji

ŠTAMPA: Amos Graf d.o.o. Sarajevo

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28-184.5

Al-'ALWANI, Taha Jaber

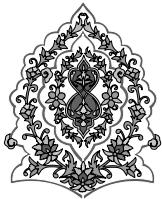
Apostazija u islamu : historijska i tekstualna analiza / Taha Džabir el-Alvani ; s engleskog preveo Fadilj Maljoki.
- 1. izd. - Sarajevo : Centar za napredne studije, CNS, 2020. - 36 str. ; 21 cm

Prijevod djela: Apostasy in Islam

ISBN 978-9926-471-31-6

COBISS.BH-ID 40577798

Taha Džabir El-Alvani

APOSTAZIJA U ISLAMU
Historijska i tekstualna analiza

S engleskog preveo:
Fadilj Maljoki

CENTAR ZA NAPREDNE STUDIJE

CENTER FOR ADVANCED STUDIES

Sarajevo, 2020.

Ova knjiga objavljena je uz podršku
Međunarodnog instituta za islamsku misao (IIIT).

SADRŽAJ

Serija sažetih izdanja Međunarodnog instituta za islamsku misao	7
Uvod.....	9
Prvo poglavlje / Da li je apostazija smrtni grijeh?	13
Drugo poglavlje / Apostazija u Kur'anu	18
Treće poglavlje / Apostazija za vrijeme Poslanikovog života.....	21
Četvrto poglavlje / Apostazija u verbalnom sunnetu.....	24
Peto poglavlje / Pogledi muslimanskih pravnika na kaznu za apostaziju.....	27
Šesto poglavlje / Muslimanski učenjaci optuženi za apostaziju.....	32
Zaključak.....	35

SERIJA SAŽETIH IZDANJA MEĐUNARODNOG INSTITUTA ZA ISLAMSKU MISAO

Serija sažetih izdanja je vrijedna kolekcija ključnih publikacija Međunarodnog instituta za islamsku misao, napisanih u sažetoj formi i osmišljenih sa ciljem da čitaocima omoguće razumijevanje najvažnijih sadržaja originalnih verzija. Ovi uputni sinopsisi, sačinjeni u sažetoj formi, lahko čitljivi, ne oduzimaju puno vremena i pružaju detaljan, pažljivo ispisani prikaz cijelovitih izdanja u nadu da će potaknuti čitaoce na njihovo daljnje istraživanje.

Centralno pitanje ovog sažetka je: „Koja je, ako uopšte postoji, serijatska kazna za apostaziju (*ar-riddah*) i u kakvoj je relaciji sa kur'anskim nalogom za religijskom tolerancijom, propisanim u ajetu: *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti?* (2:256)

Ovo je skraćeno izdanje važne studije Tahe Džabira el-Alvanija *Apostazija u islamu: historijska i tekstualna analiza*, prvi put izdate 2011. godine. Utvrđena je činjenica da Poslanik nije nikada kaznio apostatu smrtnom kaznom. I pored toga, ovo je i dalje jedno od najkontroverznijih pitanja koje stoljećima mnogostruko utječe na muslimanski svijet. Ono danas privlači medije koji nose veliku štetu muslimanima, zato što optužuju islamski pravni

sistem za flagrantno nepoštivanje ljudskih prava i slobode izražavanja.

Tema ove knjige je izuzetno osjetljiva i bitna. Autor se s pravom usredsređuje na čvrste dokaze kako bi detaljno istražio historijske korijene ove rasprave, kao i mnoga moralna i kontekstualna pitanja u vezi s njom. Osporavajući argumente koje iznose zagovornici smrtne kazne za apostaziju, on brani stanovište da i Kur'an i sunnet promoviraju slobodu vjerovanja, koja, pored ostalog, uključuje pravo na napuštanje vjere, i da ne propisuju smrtnu kaznu za grijeh apostazije. Obratite pažnju da je akcenat stavljen na riječ „grijeh“, jer se njome precizira značenje apostazije. Naime, sve dok promjeni vjerovanja nije pridruženo nešto što bi moglo biti okarakterisano kao kazneno djelo, a pogotovo ne ono kojim se narušava javna sigurnost, apostazija, prema mišljenju autora, ostaje strogo između Boga i apostate. Važna je činjenica da se Kur'an često referira na one koji se opetovano vraćaju nevjerovanju nakon što su bili vjernici, ali ne spominje da trebaju biti ubijeni ili kažnjeni. Islam naučava da ljudi imaju slobodu odabira vjere u kojoj će obožavati Boga. Upravo zbog toga što ima mogućnost izbora, taj temelj odgovornosti, čovjeku će biti suđeno na budućem, a ne na ovome svijetu.

Ova knjiga je napisana u izrazito kompleksnom i osjetljivom vremenu, kada je istinsko razumijevanje viših intencija i vrijednosti Kur'ana i sunneta, *maqāṣid aš-ṣārī'a*, prijeko potrebno. Autor koristi pristup utemeljen na čvrstim dokazima kroz detaljno proučavanje Kur'ana i autentičnih hadisa, razmatra tradicionalne pristupe izučavanju skripturalnih znanosti i drugih znanstvenih područja, te analizira skolastičke interpretacije.

Ubiti jednog čovjeka bez opravdanog razloga prema Kur'anu je ravno ubijanju cijelog čovječanstva. Stoga je mnogostruko važno da se u prepletu samilosti, pravde i slobode vjerovanja ova tema jednom i zauvijek jasno predstavi.

UVOD

Ova studija ima za cilj da dokaže da nije postojao konsenzus po pitanju šerijatske kazne za apostaziju, u smislu u kojem se ova riječ danas upotrebljava. Na osnovu korpusa dokaza, koji uključuje riječi i djela Poslanika zabilježenih u vjerodostojnim hadisima, i predaje koje se pripisuju njegovim ashabima, moći ćemo utvrditi da li u islamu postoji precizirana kazna za promjenu vjerovanja ukoliko se nijedno drugo kazneno djelo ne dovodi u vezu s tim činom. U osnovi, Kur'an i praksa Poslanika afirmiraju čovjekovu slobodu u pogledu volje, intencija, mišljenja, izražavanja i djelovanja.

Ova studija, u tom smislu, analizira različite pravne škole, u kojima većina pravnika svoju tvrdnju da se apostati određuje smrtna kazna temelji na verbalnom sunnetu i konsenzusu. Metodološki pristup ove studije je filozofski, analitički i induktivni/historijski. Uključuje tradicionalne pristupe izučavanju islamskih skripturalnih znanosti i druga relevantna znanstvena područja. Kur'an je osnovni izvor svih propisa, koje reguliše načelno. Sunnet se smatra normativnim izvorom koji pojašnjava značenje Kur'ana.

U nastojanju da se odrede značenja riječi upotrijebljenih u Kur'anu, primjenjeni su sljedeći kriteriji navedeni prema redoslijedu prioriteta: a) kur'ansko značenje riječi, b) Poslanikovi

iskazi koji ih pojašnjavaju, c) uobičajeno značenje koje su imale kod Arapa u njihovim raznim dijalektima, literarnim formama i retorici. Slijedeći ovaj redoslijed prioriteta, neko može tvrditi da se u definiranju značenja Kur'ana nije dozvoljeno služiti značenjem koje riječi imaju u arapskoj lingvistici. Konačno, usmjerenju vrijednosti i ciljevi islamskog prava su univerzalni i osvjetljavaju put onima koji tragaju za istinom i značenjima ajeva i predaja koje se tiču apostazije.

Da bismo odgovorili na takvo kontroverzno pitanje kao što je kazna za apostaziju, moramo pribjeći primjeni iscrpne interpretacije odnosno idžtihadu. Osnovno pitanje koje se tretira u ovoj studiji je individualna apostazija, odnosno promjena osobnih doktrinarnih vjerovanja, i rezultirajuće promjene u mišljenju, pojmanjima i ponašanju. U ovom smislu, čin promjene doktrinarnih vjerovanja se ne veže za pobunu protiv zajednice i njenih zakona niti protiv njenog legitimnog vođstva, bilo da je ono političko ili vjersko. Apostata, u ovom slučaju, ne predstavlja prijetnju za zajednicu ni na koji način. Umjesto da postane javni branilac novopriznatenog stava, on je apostaziju zadržao za sebe.

Ova studija odgovara na sljedeća pitanja: Da li je Bog odredio smrt kao šerijatsku kaznu za takvu osobu, bez obzira da li ga zajednica prije izvršenja kazne potiče na pokajanje ili ne? Da li je, stoga, obaveza muslimanske zajednice, koju predstavljaju njeni vladari, da izvrši kaznu tako što će ga pogubiti isključivo zbog promjene vjerovanja? Da li se apostazija kažnjava smrću i ako promjena vjerovanja nije popraćena nijednim drugim prestupom kao što su oni koje smo spomenuli? Ako bi član muslimanske zajednice ubio apostata, da li bi bio izuzet od kazne ili odmazde zbog nečeg drugog osim zbog uzimanja zakona u svoje ruke?

Slično tome, da li je obaveza muslimanske zajednice da prisili apostata i njemu slične da se vrate islamu ili pak Kur'an odbacuje legitimnost takve prisile? Nadalje, da li je postojao konzensus od osvita islama da je obaveza muslimanske zajednice da

kazni apostatu smrću ili je ovo pitanje bilo predmet razilaženja i nedovoljno rasvijetljeno? Da li apostazijom treba smatrati isključivo napuštanje islama ili napad na islam? Da li većina pravnika koji zagovaraju smrtnu kaznu na apostaziju gledaju kao na politički prestup ili kao na grijeh? Ako pretpostavimo da je smrt šerijatska kazna za apostaziju, da li se ova kazna smatra nekom vrstom pročišćenja ili iskupljenja, budući da se u mjerodavnim izvorima islama tvrdi da šerijatske kazne imaju svrhu iskupljenja za grijeh?

Cilj ove studije je pribaviti metodološki obrazac kojim bi se islamska tradicija podvela pod autoritet Kur'ana i na taj način dovela u potpuni sklad sa kur'anskim učenjem.

Prvo poglavje

DA LI JE APOSTAZIJA SMRTNI GRIJEH?

Bez obzira na to što nije postojao konsenzus u pogledu pravnog propisa o apostaziji u prva tri stoljeća islama, oni koji zastupaju stav da je u šerijatu propisana smrtna kazna za apostaziju tvrde da je konsenzus postojao. Tako su oni pokušali da skrenu pažnju od činjenice da znamenite ličnosti, poput Poslanikovog ashaba 'Umara ibn al-Haṭṭāba, Ibrāhīma an-Nahā'īja, Sufyāna at-Tawrīja i drugih učenjaka, nisu zastupali takvo mišljenje, i da osujete bilo kakvo ponovno promišljanje ove kazne od strane kasnijih učenjaka.

U kontekstu govora o apostaziji postavlja se pitanje da li prioritet treba dati pravu pojedinca da izrazi vlastite poglede i vjerovanja ili pravu zajednice da sačuva i zaštiti ono što drži najsvetijim? Godine 2006. afganistanski državljanin Abd al-Rahman Abd al-Mannan je bio udarna vijest svjetskih medija zbog prelaska na kršćanstvo, nakon čega je dobio razvod braka, izgubio starateljstvo nad djecom i dobio kaznu zatvora. Pod pritiskom svjetskih lidera bio je oslobođen i dobio je politički azil u Italiji. Njegov slučaj doveo je u centar pažnje pitanje apostazije u islamu i njezin tretman širom svijeta.

Narodi obično prihvataju set nepromjenljivih vrijednosti koje svim snagama nastoje sačuvati. Među tim vrijednostima ističe se nacionalni identitet. Prije savremenog doba, skoro svaki narod smatrao je religiju najvitalnijim elementom svog identiteta. Način življenja, uređenje društva i identitet bili su tjesno vezani za vjeru ili vjerovanja koja su narodi usvojili i sa kojima su se identificirali. Muslimanski učenjaci su vjeru, kao temelj mnogih važnih propisa u islamskom pravu, uvrstili među pet temeljnih vrijednosti. Najvažniji među tim propisima je džihad, na koji se, pored ostalog, gledalo kao na sredstvo odbrane i zaštite islama na državnom nivou.

Prema nekim učenjacima, smrtna kazna za apostaziju primjenjuje se na individualnom i kolektivnom nivou, budući da je utemeljena na potrebi zaštite vjere od onih koji pokušavaju da joj naude, da njome manipulišu ili da se protiv nje pobune. Temeljeći spomenuti propis na ovoj pravnoj premisi, oni nisu uočili kontradiktornost između jednoglasno prihvaćenog principa religijske slobode, sadržanog u ajetu *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti*, i njihove tvrdnje da je za apostaziju propisana smrtna kazna. Kroz različite periode historije islama preovladavao je stav da je propisana smrtna kazna za apostaziju. Mišljenja istaknutih učenjaka iz ranog perioda islama koji se nisu složili sa prevalentnom većinom, među kojima su bili značajni i utjecajni pojedinci kao što su 'Umar ibn al-Hattāb (u. 644), Ibrāhīm al-Nahā'ī (u. 811), Sufyāna al-Tawrī (u. 777) i drugi čuveni učenjaci, nisu zadobila publicitet i širu cirkulaciju.

Prenosioci islamske jurisprudencije promicali su tvrdnju da je postojao konsenzus o šerijatskoj utemeljenosti iznuđivanja pokajanja od apostate pod prijetnjom smrti, propisu kojeg je, istina, usvojila većina muslimanskih pravnika. Percipirani cilj ovog propisa bio je zaštititi religiju od pokušaja da se potcijeni ili omalovaži njena uloga temelja na kojem je izrasla muslimanska država, temelja legimiteta države i izvora islamske doktrine,

prava i njima srodnih segmenata uređenja života unutar muslimanske države.

Raspravu o tome da li je ovaj propis u suprotnosti sa ljudskim pravom da izabere vjerovanje i vjeru te da svoja vjerovanja iskaže slobodno i bez prisile, inicirali su Džemaluddin Afgani, Muhammed Abduhu, Rešida Rida i drugi reformatori. Ovi mislinoci su izrazili zabrinutost da mišljenje po kojem islam stavlja u obavezu prisiljavanje apostate da se vrati islamu pod prijetnjom smrti implicira prisilu u islamu i oglušivanje o slobodu vjerovanja i izražavanja. Afgani u svom poznatom djelu *Ar-Radd 'alā ad-dahriyyīn* (Odgovor materijalistima) potcrtava da je prema Kur'anu obaveza muslimana miroljubivo diskutirati sa neistomišljenicima, odgovarati na njihove tvrdnje i opovrgavati sumnje ili argumente koje oni iznose protiv islama. Međutim, ovo pitanje nije bilo riješeno u to vrijeme i ostalo je kontroverzno, a oni koji su izražavali sumnju nisu javno iskazivali mišljenje.

Predsjednik Sudana Jafar Numayri je 1985. godine, pozivajući se na islamske pravne propise, naredio da se ubije Mahmud Muhammed Taha. Uslijedio je slučaj Salmana Rušdija i naredba Imama Humeinija da se izvrši egzekucija nad njim. Oba slučaja su izazvala međunarodnu pažnju, a islam je proglašen neprijateljem slobode, najveće vrijednosti savremenog Zapada. Fetve i djela koja su uslijedila nakon slučaja Rušdi ovjekovječila su *status quo* kada je u pitanju propis smrtne kazne za apostaziju. Nekoliko slučajeva apostazije u Egiptu posijali su neslogu među obrazovnom elitom Egipta, dok su Ujedinjene Nacije, njene satelitske institucije i drugi organi novog svjetskog poretku nastavili sa napadima na islam. Postavlja se stoga pitanje kako muslimani mogu riješiti ovaj problem koji im i dalje zadaje glavobolje te koji ljude udaljava od islama čineći ga metom brojnih napada.

Na tragu muslimanskih pravnika, u ovoj studiji izraz *ḥadd* (mn. *hudūd*) upotrebljavamo u značenju „šerijatska (obavezujuća) kazna“. Arapi su izraz *ḥadd* upotrebljavali u značenju „pregrada koja je

postavljena između dvije stvari“. Muslimanski pravnici i metodolozi islamskog prava su u određivanju značenja riječi više bili pod utjecajem „arapskog“ nego „kur'anskog“ jezika. Tipičan primjer za ovu tvrdnju je i značenje koje su pridavali riječi *ḥadd* (mn. *ḥudūd*). Ova riječ spominje se u 14 ajeta. Ni u jednom od njih ne znači kazna, već naprosto označava Božije naredbe i zakone.

S obzirom da se u Kur'anu ovaj izraz upotrebljava u kontekstu govora o važnosti pokoravanja Božijim propisima iz domena ličnog statusa, razumljivo je zapitati se zašto su muslimanski pravnici sve-li njegovo značenje na krivično pravo. Jezički *ḥadd* znači prevencija, zabrana ili kazna. Usto, u ajetima u kojima se regulišu kazne za kra-đu i blud ne upotrebljava se izraz *ḥadd*. Šta, onda, stoji iza ovog oči-glednog suprotstavljanja kur'anskog značenju?

Za vladara kazneni sistem je najvažnije sredstvo za nameta-nje reda, izgradnju poštovanja i ostvarenje ciljeva. Najzastrašu-jući kazneni sistem je onaj čija se legitimnost temelji na Božijoj volji, jer iz njega vladar može pribaviti najveću korist za svoj re-žim. Pobožni učenjaci, kao što su Mālik, Abū Hanīfa, Aš-Šāfi'ī, Ah-mad b. Ḥanbal, Al-Ḥasan al-Baṣrī, Sufyān at-Tawrī i drugi, često su optuživali vladare za zloupotrebu kaznenog sistema i njegovo iskorištavanje za ostvarenje ugnjetavačkih i kapricioznih ciljeva. Muslimanska pisana baština sadrži takve optužbe i ukore upu-ćene vladarima na hutbama, u pismima, predavanjima i pravnim djelima. Zaista, danas neki zagovornici „političkog islama“ islam i islamsko pravo reduciraju isključivo na kazneni sistem. Uslijed toga, kada mnogi od njih govore o primjeni islamskog prava, pod „islamskim pravom“ misle isključivo na primjenu kazni. Neki re-žimi bez oklijevanja pribjegavaju primjeni kazni kako bi dokaza-li religijsku nepopustljivost i privrženost šerijatu.

„Čista“ religija je u potpunoj suprotnosti sa iskriviljavanjima koja proizlaze iz ljudske religioznosti i različitim načina njenog ra-zumijevanja. Takva iskriviljavanja okoštavaju religijske koncepte koji se, na taj način, lišavaju njihovih legitimnih sadržaja i dobijaju

drugačija značenja. Bog u Kur'anu izjavljuje da je poslao Svoje poslanike kako ljudi ne bi imali izgovor, ali također potvrđuje da je čovjeku data mogućnost da odbije poziv poslanika i prosuđuje te da ima urođenu potrebu da traži dokaz i pojašnjenje.

Kur'an pruža islamu obzore koji se podmlađuju protokom vremena. On osigurava čvrstu osnovu za islamsku bezvremenu doktrinu i pojašnjava pravne principe. Sunnet predstavlja primjenu Kur'ana, koja je odraz najvećeg i najispravnijeg stepena razumijevanja.

Sunnet, uzet kao cjelina, pruža metodologiju za slijedenje Poslanika. Međutim, moramo napraviti važnu razliku između slijedenja i pokornosti, s jedne, i imitacije i nekritičkog prihvatanja, s druge strane. Slijedenje i pokornost počivaju na autorativnoj prirodi i uvjerljivosti dokaza, i, odatle, na znanju o njima i njihovom razumijevanju. Što se tiče imitacije i nekritičkog slijedenja (*at-taqlid*), oni su neka vrsta nepomišljenog oponašanja kome ne prethodi ispitivanje i razmatranje relevantnih dokaza.

Idžtihad je specifično obilježje islamskog prava, osnovno i suštinsko obilježje nezavisnog promišljanja i reforme. Razumijevanje sunneta, kao objašnjenja, tumačenja i idealne primjene Kur'ana, također iziskuje idžtihad. Ovaj važan postupak egzegeze je sredstvo za rješavanje važnih pitanja i prepoznavanje različitosti ljudi i mišljenja u različitim vremenskim periodima.

Drugo poglavje APOSTAZIJA U KUR'ANU

Kur'an izlaže fundamentalna obilježja koncepta apostazije. U najkraćem, apostazija kao i odsustvo pokajanja, neprihvatanje islama i Boga imaju za posljedicu kaznu na budućem svijetu. Osoba koja počini apostaziju nanosi štetu samo sebi. Oni koji se u više navrata odmetnu od vjere neće moći zadobiti Božiji oprost ma šta učinili.

Apostazija koja se počini pod prisilom, odnosno bez mogućnosti izbora, ne utječe na stvarnu vjeru. Samo srčano i dobrovoljno odbijanje istine može suštinski narušiti vjeru. Slaba vjera, dvoumljenje i odsustvo obožavanja Boga čistim srcem spadaju među najvažnije „ulazne tačke“ za apostaziju. Bilo koje djelo koje uradi osoba koja odbija istinu neće biti primljeno, i to je krajnji ishod koji takva osoba treba da očekuje. Termin „apostazija“ znači odmetanje od islama i vjere nakon što ih je osoba prihvatile u skladu sa onim što Bog nalaže.

U kur'anskoj terminologiji izrazi *ar-riddah* i *al-irtidād* označavaju vraćanje onome što je neko napustio nakon što je prihvatio nešto novo. Međutim, nijedan od brojnih kur'anskih konteksta koji se referiraju na apostaziju ne spominje je u značenju odmetanja isključivo od islama, niti odmetanja koje je povezano

isključivo sa duhovnim aspektom. Radije, Kur'an upotrebljava ovu riječ i u duhovnom i u materijalnom smislu, u kombinaciji sa glagolom *radda*, što znači okrenuti se ili odmetnuti se od nečega. *Riddah* u Kur'antu znači odmetanje od islama i njegovo napuštanje. Ovi ajeti, pored toga što upozoravaju, u isto vrijeme potiču svakog ko je prihvatio islam da mu bude nepokolebljivo privržen, jer je to istinska uputa - najmjerodavnija, čvrsta osnova za življenje života.

Na osnovu objašnjenja koncepta apostazije (*riddah*) u Kur'antu, možemo zaključiti da ovom riječju upotrijebljenom u formi glagolske imenice Kur'an iskazuje različita značenja. Glagolska imenica *riddah* ima značenje napuštanja islama. Osoba napušta svoju vjeru ako odbacuje istinu nakon što se potčinila Bogu kroz isповijedanje islama. Termin *riddah* se stoljećima upotrebljavao isključivo u značenju odmetanja od vjere, ili, preciznije kazano, odmetanja od islama.

Nijedan od ajeta koji govore o apostaziji (*riddah* i *irtidād*) ne spominje zemaljsku kaznu za ovaj grijeh ili prestup, niti ukazuje, implicitno ili eksplisitno, na obavezu da se apostata prinudi da se vrati islamu, ili na obavezu da ga se ubije ako odbije da to učini. Shodno kur'anskom opisu, termin *ar-riddah* označava psihološko i mentalno stanje koje je dovelo osobu do apostazije.

Sloboda je jedna od najvećih vrijednosti i najvitalnijih ciljeva islamskog prava. Zasigurno je da je jedna od najzapaženijih uloga koju je odigrala vjera, a posebno afirmacija Božije jednoće, oslobođenje ljudi od sujevjerja, paganizma, i obožavanja stvorenih bića i njihovog dovođenja u vezu sa Svemoćnim Bogom. Mnogi ajeti objavljeni su sa ciljem da podrže, odbrane i zaštite slobodu vjere. Mnogi kur'anski ajeti posvećeni slobodi vjere uzajamno se podupiru u odbrani ovog prava i obavezi da se ono zaštititi i sačuva od bilo kakve vanjske intervencije ili uplitana.

Najvažniji među njima je ajet u kojem se kaže *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti* (2:256). U vrijeme kada su nevjernici

iz Mekke vodili rat protiv muslimana, 4. godine po H., neki ashabi su od Poslanika tražili dozvolu da svoju djecu koja su prihvatile judaizam prisile na prihvatanje islama, kako bi ih na taj način sprječili da žive sa Jevrejima. Poslanik im nije dao dozvolu.

S obzirom da je ovo pitanje više vezano za politiku nego za vjeru, za pripadnike nekih religija, a posebno kršćanstva, bila je uobičajena praksa da prisiljavaju ljude na prihvatanje njihove vjere. Mnogi kur'anski ajeti pojašnjavaju Poslaniku da od prisile i nametanja vjerovanja nema nikakve koristi.

Zagovornici smrtne kazne za apostaziju prave razliku između onoga koji nikada nije prihvatio islam i onoga koji ga je napustio nakon što je povjeroval. Prema njihovom mišljenju, ova distinkcija je važna, jer Kur'an daje mogućnost izbora onome ko nikada nije prihvatio islam dok je uskraćuje onome ko se rodio kao musliman ili je prihvatio islam.

U Božijoj nadležnosti je sve što se tiče pokajanja nakon apostazije, u što spada i pitanje da li će takvo pokajanje biti prihvачeno. Sve dok apostaziji nije pridruženo nešto što bi se moglo okarakterisati kao kazneno djelo, ona ostaje strogo između Boga i apostate, i u to se ne smije uplitati nijedan vladar niti bilo ko drugi.

Treće poglavlje

APOSTAZIJA ZA VRIJEME POSLANIKOVOG ŽIVOTA

U islamu je aksiomatska istina da je Kur'an osnovni izvor za svaku doktrinu, zakon, poredak, princip i pravilo koje pripada islamu. Sunnet objašnjava i tumači Kur'an i predstavlja paradigmatski primjer potčinjavanja kur'anskom učenju, odnosno Poslanikovu primjenu kur'anskih naloga. Postoje brojne razlike između Kur'ana i sunneta. Kur'an je osnovni izvor pravnih propisa, dok je autentični sunnet normativno objašnjenje onoga što je izrečeno u Kur'anu.

Principi i epistemička metodologija Kur'ana izričito naglašavaju da je sloboda vjere bezuvjetna. Kur'an jasno konstatiše da je kazna za nevjernika ili apostata isključivo ona koju će snositi na Sudnjem danu. Za života Poslanika bilo je doslovno na stotine onih koji su nakon prihvatanja islama postali licemjeri ili počinili apostaziju. Zapravo, njihova apostazija je dosegla tačku u kojoj je nanosila štetu Božijem Poslaniku i muslimanima. Međutim, Poslanik se suzdržao od toga da im nanese bilo kakvu štetu kako ljudi ne bi rekli da Muhammed ubija svoje ashabe, nameće doktrinu drugima ili ih prisiljava da prihvate njegovu

vjeru. Nije zabilježen slučaj da je Poslanik reagovao na apostazu traženjem smrte kazne, izuzev u slučaju da je apostata počinio drugi zločin za koji je predviđena smrtna kazna.

Primjera radi, većina historičara i Poslanikovih biografa spominje da su neki ljudi koji su prihvatali islam počinili apostazu nakon što je Božiji Poslanik ispričao ono što mu se desilo u noći čudesnog putovanja, kada je prenesen iz Mekke u Jeruzalem. U brojnim hadiskim zbirkama navodi se da su za Poslanika-va života apostate kažnjavane smrću zbog sudjelovanja u ratnim zločinima ili zbog počinjenja ubistva, a ne zbog promjene vjerenjanja.

Ne postoji u Kur'anu niti jedan ajet prema kojem se osoba koja se odmetne od islama kažnjava smrću. Ni u Kur'anu ni u Poslanikovoj praksi ne možemo pronaći ikakvu indikaciju koja ukazuje da je Poslanik imao svijest o šerijatskoj kazni za apostazu. Stoga, da je imao znanje o takvoj kazni, ne bi oklijevao da je izvrši, budući da je otvoreno tražio da se kazne drugi prestupi/zločini za koje je predviđena šerijatska kazna.

Kada su muslimanski pravnici shvatili da Kur'an i sunnet, uključujući Poslanikove riječi i djela, ne sadrži ništa što bi ukazivalo da šerijat propisuje kaznu za apostaziju te da je sloboda vjerovanja suštinska vrijednost islama ustanovljena u više od dvije stotine ajeta, oni su svoju tvrdnju da apostata mora biti kažnen smrću, koju su temeljili na konsenzusu ashaba, branili pribjegavanjem krnjavom hadisu i drugim predajama koje su upitne.

Naše mišljenje potvrđuje jedan pažnje vrijedan događaj iz života Poslanika. Naime, 627. godine potpisano je primirje između muslimana Medine i mekanskog plemena Kurejš. Dvije strane su se dogovorile da neće međusobno ratovati deset godina. Međutim, ugovor je bio ispoštovan samo dvije godine, nakon čega su ga Kurejšije prekršile. Ugovor o primirju na Hudejbiji je dobar pokazatelj da Poslanik nikada nije odredio kaznu za čin apostazije, zato što bi ga ključni uvjet ovog ugovora primorao da

se ogluši o ovaj propis, a on, razumljivo je, ne bi nikada prekršio Allahovu naredbu zbog političke svrsishodnosti ili nekog drugog razloga. Prema ugovoru, bilo je dozvoljeno svakome ko svojevoljno napusti muslimanski tabor da se slobodno bez osvete vrati Kurejšijama. Ugovor je pružao dobre izglede za mir bez naorušavanja Božijih propisa. Ova činjenica ne smije biti zanemarena. Pored toga, svaki pokušaj prenebregavanja ovog jasnog pokazatelja da nije propisana kazna za apostaziju tvrdnjom da je ona propisana nakon ugovora na Hudejbiji bio bi vidno pogrešan, jer ne postoji jasan historijski dokaz koji ukazuje na vrijeme kada je kazna za apostaziju navodno propisana, ili, štaviše, da je uopće propisana.

Utvrđena je činjenica da Poslanik u toku cijelokupne posla ničke misije nije nikada apostatu kaznio smrtnom kaznom. Da je znao da mu je naređeno da ubije one koji su se odmetnuli od njegove vjere i da je to propis od Boga, ne bi se libio da ga primjeni ni zbog kakvog razloga. Što se tiče slučajeva izvršenja smrte ne kazne nad apostatom za života Poslanika spomenutih u ovoj knjizi, u njima je apostazija bila povezana sa brojnim drugim prestupima. Ustvari, apostazija je u ovakvim slučajevima bila ravna objavi pobune i neprijateljstva prema zajednici.

Četvrto poglavlje

APOSTAZIJA U VERBALNOM SUNNETU

Verbalni sunnet, koji sačinjavaju Poslanikovi iskazi, sadrži pojedinačne predaje u kojima se naređuje ubijanje apostate. Jedan od najcitanijih hadisa među muslimanskim pravnicima po ovom pitanju, na temelju kojeg većina njih argumentira stav da se apostata kažnjava smrću, glasi: „Ako neko promijeni vjeru, ubijte ga.“ Ovaj hadis je postao raširen nakon početnog perioda islama. Prije toga bio je samo pojedinačna predaja (*hadīt āḥād*) i smatralo se da nije prenesen u potpunosti. (Odnosno da prenosilac nije naveo relevantne detalje vezane za okolnosti u kojima je hadis izrečen. *Prim. prev.*)

Ovaj hadis je izrečen u situaciji kada su jevrejski lideri činili sve što je bilo u njihovoj moći da podriju Poslanikovu misiju i Objavu šireći neistine o medinskim muslimanima, nastojeći da ih desetkuju i, ono što je najbitnije, narušavajući sigurnost u zajednici. Povod izricanja ovog hadisa nije bio jedan musliman koji je počinio apostaziju, nakon čega se vratio u okrilje islama. Nije zabilježen slučaj da je Poslanik nekoga kaznio smrću isključivo zbog toga što je napustio islam. I pored toga, ovaj hadis je ovjekovječen kao dokaz da islam nalaže kažnjavanje apostate smrću. Ova studija ne smatra vjerodostojnom konfuznu predaju koja se

pripisuje Aliji, a koju zagovornici smrtne kazne uvrštavaju u korpus dokaza o šerijatskoj utemeljenosti smrtne kazne.

Sljedeći ajeti su objavljeni u vezi sa tenzijama između muslimana i Jevreja: *Ako se licemjeri i oni čija su srca bolesna i oni koji po Medini šire laži – ne okane, Mi ćemo ti vlast nad njima prepustiti i oni će samo kratko vrijeme kao susjedi tvoji ostati – prokleti neka su! Gdje god da se nađu, neka budu uhvaćeni i ubijeni prema Allahovu zakonu koji je vrijedio za one koji su bili i nestali! A ti nećeš u Allahovu zakonu nikakve izmjene naći* (33:60-62).

Ovi kur'anski ajeti objavljeni su kako bi zaustavili zavjeru protiv islamskog internog fronta i pokušaje da se on desetkuje. Stoga, ako je hadis „Onaj ko promijeni vjeru, ubijte ga“ vjerodostojan, Božiji Poslanik ga je izrekao imajući na umu ozbiljan sigurnosni problem.

Štetna i učestala praksa islamske jurisprudencije jeste давanje primata hadisu u odnosu na eksplicitne ajete. Na taj način, hadis je sa stepena tumača Kur'ana uzdignut na stepen koji je jednak ili paralelan sa stepenom Kur'ana. Nije iznenađujuće da je rezultat ovakvog pristupa bio da je hadis zadobio primat u odnosu na Kur'an i da su se norme derivirale isključivo iz hadisa.

Takov pristup smatramo pogrešnim. Iz tog razloga ova studija uzima u obzir sve prenosne nizove odnosno verzije jednog hadisa, tekstualne dokaze koji ga potvrđuju i mišljenja učenjaka o njemu.

Čitalac će uvidjeti da su učenjaci prilikom razmatranja određenih pitanja, umjesto statusa tumača Kur'ana, dali hadisu prednost u odnosu na Kur'an. Čitalac će, naprimjer, primjetiti da citirani hadis odobrava oduzimanje ljudskog života kojeg Kur'an sa tolikom pažnjom čuva i štiti, i čije uništenje nastoji spriječiti na sve moguće načine.

Oko dvije stotine ajeta ne odobravaju prisilu u vjeru i propisuju absolutnu slobodu vjerovanja i ispovijedanja vjere. Kao što je naprijed spomenuto, Kur'an potvrđuje da ne postoji nikakva zemaljska kazna za promjenu vjerovanja (osim u slučaju da je

apostata počinio neki drugi zločin). Kur'an, upravo suprotno, potvrđuje da pravo izricanja kazne za „bezazlenu apostaziju“ (*simple apostasy*) (tj. apostaziju koja se ne asocira ni s jednim drugim zločinom) pripada isključivo Bogu.

Citirani hadis nije problematičan ukoliko se sagleda u svjetlu jasnih i nedvosmislenih kur'anskih ajeta. Međutim, on može postati neshvatljiv kada se njegove razne verzije navode nezavisno od Kur'ana, ili kada ga neki prenosioci dovode u vezu sa događajima i predajama koji nemaju veze sa njim. Usto, hadisi ne mogu biti pouzdan izvor ukoliko im je *sened* prekinut ili ukoliko ne ispunjavaju druge uvjete vjerodostojnosti.

Osim problematičnih mjesta koja smo uočili u nizovima prenosilaca razmatranih predaja, treba imati na umu da su mnoge od njih pojedinačne predaje, odnosno da ih prenosi samo jedan prenosilac. U nekim predajama koje govore o spaljivanju apostata ili nevjernika vatrom ne spominje se da li su oni spaljeni nakon pogubljenja ili su spaljeni živi. Pored toga, možemo primijetiti da brojne predaje karakteriše velika konfuznost i nedosljednost.

Ovom se studijom nastoji predstaviti važnost davanja prednosti Kur'antu nad sunnetom. Drugim riječima, Kur'an je mjerilo za utvrđivanje vjerodostojnosti sunneta, a ne obratno. Važnost ovakvog pristupa naglašavana je u ranom periodu islama u stavovima i politikama koje su vodili Abū Bakr i 'Umar b. al-Haṣṭāb, dvojica pravednih halifa koji su bili predani uputi Kur'ana i sunneta.

Peto poglavlje

POGLEDI MUSLIMANSKIH PRAVNIKA NA KAZNU ZA APOSTAZIJU

Ovo poglavlje tretira stavove muslimanskih pravnika prema apostaziji, i dokaze na kojima su ti stavovi utemeljeni. Muslimanski pravnici koji zagovaraju smrtnu kaznu za apostaziju svoj stav temelje na verbalnom sunnetu, a posebno na hadisu: „Ako neko promijeni vjeru, ubijte ga.“ Pored toga, ovi učenjaci drže da se ovaj hadis, koji je pogrešno ocjenjen vjerodostojnim, primjenjuje na svakoga ko se odmetne od islama, ne praveći razliku između apostata koji ratuju protiv muslimana i onih koji to ne čine.

Drugi dokaz koji iznose zagovornici smrтne kazne za apostazu jeste postojanje konsenzusa. Ova tvrdnja je netačna, pa čak i ako prosudujemo na osnovu različitih koncepata konsenzusa (*idžma*), jer su pravne škole zauzimale znatno različite stavove po ovom pitanju. Najpriznatije škole islamskog prava pomiješale su apostaziju u političkom smislu sa apostazijom u smislu promjene ličnih vjerovanja i uvjerenja. Neke škole drže da je odmetanje od islama prestup za koji je u konstitutivnoj tradiciji propisana kazna koja se mora sprovesti bez ikakve popustljivosti. Druge škole smatraju da je apostazija prestup za koji se naprosto diskrecijski

određuje kazna, dok jedna grupa učenjaka zastupa stanovište da apostazija spada u oblast „islamske pravne politike“, odnosno da vladari imaju slobodu da je primjenjuju shodno svojim tumačenjima, kako bi sačuvali pravni poredak, javni red i jedinstvo zajednice.

Nejasnoća između političke izdaje i vjerske apostazije pojavila se i bila prevalentna u usmenoj kulturi Hidžaza, koja je bila pod utjecajem jevrejske usmene tradicije. Prema ovoj potonjoj, treba se ubiti onaj ko se odmetne od judaizma.

Muslimanska osvajanja su mnoge pokrajine, uključujući i njihova društvena uređenja, običaje, kulture i zakone, stavila pod nadležnost muslimanske države. Ti zakoni, pored ostalog, regulisali su pitanja otkazivanja odanosti i pobune protiv političkog i pravnog poretka. Bizantinci, Perzijanci i drugi imali su stabilne zakone i uredbe koje su generirale običaje i kulture u oslovojenim pokrajinama i koje su zauzvrat prožimale muslimansko okruženje. Na taj način, ovi zakoni, uredbe, običaji i kulture počele su davati boju mentalnom sklopu muslimanskih pravnika.

Razlozi koji stoje iza „ratova protiv odmetnika“ (*wars of apostasy*) u vrijeme hilafeta Ebu Bekra nisu bili precizno određeni. Iako su se vodili zbog političkih razloga, Ebu Bekr je u svojim izjavama, kao u izjavi: „Ja ću zasigurno voditi rat protiv svakog ko pravi razliku između namaza i zekata“, referirao i na vjerske razloge. Štaviše, zbog toga što se Ebu Bekr zalagao za koncept vjere u njenom sveobuhvatnom smislu, u kojem zakonodavstvo, država, javni red i sistem upravljanja imaju svoj udio, te zbog toga što je sve navedeno bilo uključeno u šerijat, nije bila napravljena jasna podjela između doktrine i zakonodavstva. Cilj ratova protiv odmetnika bio je prisiliti građane da kao pripadnici *umme* ili građani države izvršavaju dužnosti, koje svoj legitimitet izvode iz vjere i patriotske obaveze koju vjera, u svojstvu izvora legaliteta i legitimiteta, nameće građanima.

Hanefijski pravnici nisu uvrstili apostaziju među prestupe za koje je propisana kazna u Kur'anu, već su ovo pitanje razmatrali u

okviru poglavlja o *siyaru*, džihadu i srodnim temama. Oni imaju nepodjeljeno mišljenje da se žena apostata ne kažnjava smrću. Mladić koji je dosegao biološko punoljetstvo neće biti ubijen, već pritvoren. Punoljetan muškarac koji počini apostaziju se ubija. Hanefijski pravnici ne navode nijedan dokaz iz Kur'ana u prilog svome mišljenju i pozivaju se na već spomenuti hadis: „Ako neko promijeni vjeru, ubijte ga.“ Pored ovog hadisa, oni se pozivaju i na konsenzus ashaba koji su postigli za vrijeme hilafeta Abū Bakra, a u pogledu obaveze vođenja rata protiv apostata s ciljem sprečavanja socijalnog haosa. Hanefijski pravnici su ovo pitanje uglavnom razmatrali u političkim terminima.

Po mišljenju malikijskih pravnika, apostazija spada u istu kategoriju kaznenih djela kao i blud (*az-zinā*). Međutim, oni ne smatraju da je ova kazna propisana u Kur'anu. Imam-i Mālik se poziva na islamsku pravnu politiku i nepotpun hadis (hadis prenesen u skraćenoj formi. *Prim. prev.*), a ne na Kur'an, kada tvrdi da se ubija apostata koji se ne pokaje. Malikov stav je da po ovom pitanju nema razlike između muškaraca i žena.

Šafijski pravnici temelje svoj pristup ovome pitanju na ajetima koji odvraćaju od politeizma i tvrde da život muslimana može biti zakonito oduzet samo ako počini apostaziju, blud ili ubistvo. Imam-i Šafija potkrepljuje svoje mišljenje sljedećim ajetima: *I borite se protiv njih dok mnogoboštvo ne iščezne i dok samo Allahova vjera ne ostane* (8:39); ...*Ubijajte mnogobošće gdje god ih nađete, zarobljavajte ih, opsjedajte i na svakom prolazu dočekujte! Pa ako se pokaju i budu molitvu obavljali i zekat davali, ostavite ih na miru, jer Allah zaista prašta i samilostan je!* (9:5); ...*A oni među vama koji od vjere svoje otpadnu i kao nevjernici umru - njihova djela biće poništena i na ovom i na onom svijetu, i oni će stanovnici džehennema biti, u njemu će vječno ostati* (2:217); *A tebi, i onima prije tebe objavljeno je: Ako budeš druge Allahu ravnim smatrao, tvoja djela će sigurno propasti, a ti ćeš izgubljen biti* (39:65). Prvi ajet koji navodi Šafija potvrđuje legitimitet oružanog sukoba kao sredstva za zaštitu slobode

vjerovanja i odbijanje pokušaja da se ljudi prisile na promjenu vjere. Šafije tvrde da se apostazija kažnjava smrću zato što je ona teži i gnusniji grijeh od samog nevjerovanja, zbog toga što za posljedicu ima obezvredjivanje svega što apostata čini na ovom svijetu i gubljenje mogućnosti Božijeg oprosta. Međutim, citirani ajeti ni na koji način ne ukazuju da je Bog u Kur'antu propisao smrtnu kaznu za apostaziju.

Hanbelijski pravnici mišljenja su da se apostati određuje smrtna kazna na temelju hadisa: „Ako neko promijeni vjeru, ubijte ga.“ Ni u hanbelijskoj pravnoj školi ne iznosi se nijedan argument iz Kur'ana za ovakav stav.

Neki od ovih stavova otkrivaju da je postojala očigledna konfuzija između apostazije u političkom smislu i apostazije u smislu promjene ličnog kreda. Štaviše, razlike između ovih škola u mnogim detaljima po ovom pitanju jasan su dokaz nepostojanja eksplicitnog teksta na kojem bi se, u skladu sa principima islamske jurisprudencije, temeljila tvrdnja da je Bog propisao smrtnu kaznu za apostaziju. Stavovi koje zastupaju mnogi muslimanski pravnici uključuju i aluzije na interes države i društva te zaštitu internog fronta, zbog prepostavljenе veze između apostazije i vođenja rata protiv muslimanske zajednice i/ili države.

Pravna škola šija imamija pravi razliku između apostate koji je rođen kao musliman i apostate koji je prešao na islam. Apostata koji je rođen kao musliman se kažnjava smrću bez mogućnosti pokajanja. Ako se samoinicijativno pokaje, njegovo pokajanje se neće prihvati. Apostati koji je prešao na islam biće pružena mogućnost pokajanja. Ukoliko se pokaje, njegovo pokajanje će se prihvati i neće biti ubijen. Ako se ne pokaje, biće ubijen. Žena apostata se ne ubija, nego se kažnjava zatvorom. Predstavnici ove škole ne gledaju na apostaziju kao na prestup za koji je propisana kazna u konstitutivnoj tradiciji. Umjesto toga, oni je svrstavaju među prestupe za koje se diskrecijski izriče kazna.

U zahirijskoj školi apostazija se smatra grijehom za koji je propisana šerijatska kazna. Naime, zahirijski učenjaci tvrde da

je kur'anski ajet „U vjeru nije dozvoljeno prisiljavati“ derogiran, zbog toga što je Božiji Poslanik do kraja svog života vodio rat protiv paganskih Arapa koji nisu htjeli da prihvate islam. Citirani ajet se, stoga, primjenjuje samo na Židove i kršćane.

Zejdija pravna škola vjeruje da se apostati treba pružiti priлиka da se pokaje prije nego što se nad njim izvrši smrtna kazna. Ova škola gleda na apostaziju kao na postupak kojim se potencijalno objavljuje rat muslimanskoj državi kojoj apostata pripada.

Ibadijska pravna škola se puno ne razlikuje od ostalih škola i drži da se apostata kažnjava smrću ukoliko se ne pokaje.

Utvrđena konfuzija u načinu na koji učenjaci razmatraju ovo pitanje rezultat je brojnih uzroka: preopsežnog koncepta „vjere“ koji obuhvata pravni sistem i stavlja u obavezu da se taj pravni sistem primjeni na sve građane bez obzira na vjeru, poistovjećivanja promjene vjerovanja sa nastojanjem da se promijeni način obavljanja praktičnih vjerskih dužnosti, ili tendencijom da se promjena vjerovanja asocira sa mržnjom i neprijateljstvom prema *ummetu*, a da se na apostatu gleda kao na neprijateljskog borca.

Kur'an priznaje brojne razlike među ljudima, uključujući i razlike u vjerovanju. Otuda u Kur'anu стоји да čovjek, shodno svojoj slobodnoj volji, može vjerovati ili ne vjerovati. Poslanik je čak za-branio muslimanima da pomisle na prisiljavanje ljudi u vjeru, jer mu je Bog objavio: *Da Gospodar tvoj hoće, na Zemlji bi doista svi bili vjernici. Pa zašto onda da ti nagoniš ljude da budu vjernici?* (10:99)

Sloboda vjerovanja je vrijednost zaštićena Kur'anom i sunnetom. Kur'an pojašnjava da će kazna za promjenu vjerovanja stupiti na snagu na budućem svijetu, dok sunnet pojašnjava da nema propisane zemaljske kazne za apostaziju, sve dok se ona ne protumači kao objavljivanje neprijateljstva *ummi* i prijetnja njenim građanima i interesima.

Kazna za apostaziju biće izrečena na budućem svijetu, jer pravo kažnjavanja za krivovjerje pripada isključivo Bogu, a on će svoja prava ostvariti na vječnom svijetu. A Allah najbolje zna.

Šesto poglavlje

MUSLIMANSKI UČENJACI OPTUŽENI ZA APOSTAZIJU

Neki vladari su u određenim periodima historije ovu kaznu, za koju nema nikakvog utemeljenja, iskorištavali, preobražavajući je u oružje kojim mogu mahati pred nosem svojim protivnicima. Međutim protivnicima bili su znameniti učenjaci, koji su se usprotivili tiranima i, pokušavajući da obuzdaju njihovu absolutnu moć, opomnjali ih, usmjeravali i nastojali spriječiti u sprovođenju odluka. Međutim, takvi despoti su uslijed toga postajali još opresivniji.

Muslimani nisu nikada otkrili mehanizme i instrumente za implementiranje međusobnog dogovaranja o javnim pitanjima (*šūrā*), koje je Bog u izričitoj formi naložio Poslaniku i muslimanima. Neki pobožni učenjaci su prihvatali da obnašaju funkcije na kojima im je donekle bilo omogućeno konsultovanje s vladarima, ali je većina vladara preduzela sve da utiša takve glasove, bez obzira što je cilj učenjaka bio da spriječe sebe, muslimansku državu i njenе vladare tirane od zapadanja u ponor autoritarizma.

Kroz islamsku historiju, učenjaci su nastojali da steknu jednaku moć kao i oni na vlasti i djelovali su kao neka vrsta „pozadinske zaštitnice“. Oni su smatrali da se kur'anska fraza *ūlī al-amr*

(oni kojima je povjerena vlast) odnosi na učenjake podjednako kao i na vladare. Završetkom ere pravednih halifa - koji su objedinili političku viziju sa autoritetom, sposobnošću da izvode ispravne zaključke iz Kur'ana i sunneta te odlučnošću da prepoznaju ono što služi općem interesu kroz međusobno dogovaranje i koristeći sva sredstva koja su im bila na raspolaganju - učenjaci nisu željeli prepustiti vladarima uzde moći. Kada su učenjaci sa duhovnom vizijom isključeni iz odlučivanja o javnim pitanjima, dat je blagoslov i širom su otvorena vrata određenoj vrsti individualizma vladajuće elite.

Tokom historije muslimani su bili pogodjeni brojnim nevoljama koje su bile rezultat razjedinjenosti, neslaganja i zanemarivanja Kur'ana i živog Poslanikovog primjera, ali i pravca mišljenja koji disocira Kur'an od sunneta umjesto da ih posmatra kao nerazdvojnu cjelinu. Tome je doprinio i pravac mišljenja koji razdvaja Kur'an i sunnet od pravne nauke, islamsku doktrinu od islamskog prava, pravnu nauku prvih generacija od pravne nauke kasnijih generacija učenjaka, kao i tendencija da se djela ute-meljitelja mezheba (Abū Hanīfah, Aḥmed b. Ḥanbal, Aš-Šāfi'i i Mālik) smatraju jednako mjerodavnim kao riječi koje su nam upućene od samog Zakonodavca.

Jedinstvo muslimana je izgubljeno od vremena kada su zanemarili Kur'an i bili nadvladani smetenošću i zabludom. Pobuna u vrijeme vladavine trećeg halife Osmana označila je početak muslimanskog nejedinstva i bila je uzrok njegovog ubistva. Uslijedila je druga pobuna i građanski rat u kojem su se odigrale Bitka kod kamile i Bitka na Sifinu, a zatim i pojava sekti, pravnih škola i niza pobuna i konflikata između porodica koje su pretendirale na vlast i onih na vlasti. Sve do danas, bezbrojni konflikti između sunija i šija, sufija i selefija, selefija i ostalih muslimana, tradicionalista i modernista, a da ne spominjemo kontinuiranu borbu između raznih islamskih političkih grupa i stranaka, zadaju nam velike nevolje. Pregled fenomena optuživanja drugih

za apostaziju i nevjerovanje donosi dugu listu žrtava čiji se broj i danas povećava, jer muslimani i dalje nisu privrženi slovu Kur'ana. Biografski rječnici i historiografska djela sadrže biografije velikog broja učenjaka, mistika i pravnika koji su prognani, protjerani ili opuženi za apostaziju, nevjerstvo ili zastranjivanje od vjere. Stvarni razlozi zbog kojih su oni trpili leže u tome što su se usprotivili vladarima ili što su zastupali stavove i učenja koji su bili u suprotnosti sa stavovima i učenjima vladara ili učenjaka sa niskom reputacijom.

Međutim, kada bi se muslimani pridržavali Kur'ana i rezolutno odbijali da odstupe od Božije riječi, osnažili bi sebe i vjeru koju isповijedaju, i izbjegli bi bolnu sudbinu koju i dalje preživljavaju.

ZAKLJUČAK

Suština „emaneta“ kojeg je čovjek preuzeo, a na temelju kojeg mu je dodijeljena uloga Božijeg namjesnika na Zemlji, počiva na potpunoj, nepatvorenoj slobodi izbora: *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti* (2:256); ...*tvoje je da objavljuješ, a Naše da tražimo polaganje računa* (13:40); *I reci: 'Istina dolazi od Gospodara vašeg, pa ko hoće – neka vjeruje, a ko hoće – neka ne vjeruje'* (18:29).

Nemoguće je da Kur'an afirmira slobodu izbora u više od dvije stotine ajeta i da istodobno propisuje tako strogu kaznu za one koji je upražnjavaju, posebno ako time ne nanose štetu nikome osim sebi. Muslimanski pravnici su zagovarali smrtnu kaznu za apostaziju uglavnom zbog toga što je u vremenu u kojem su živjeli apostazija, u smislu promjene vjere, često bila rezultat sveobuhvatnog otklona od muslimanske zajednice i njenog poretka, zakona i kulture. Drugim riječima, odmetanje od vjere bilo je sinonim za suprotstavljanje svemu na čemu je muslimanska zajednica bila utemeljena.

Ova studija imala je za cilj da ponudi obrazac za prijeko potrebne, ozbiljne studije u kojima bi se muslimani trebali kritički osvrnuti na svoje vlastito naslijeđe. Istinsko razumijevanje intencija i viših vrijednosti Kur'ana i sunneta izvor je prave snage, koju nikada ne mogu generirati slijepo slijedeњe i ishitreni

pokušaji da se islam opravda. Samo takvo razumijevanje pribavit će muslimanima informiranu i svrhovitu svijest koja pobuduće poštovanje kod neprijatelja i klevetnika islama.

Serija sažetih izdanja je vrijedna kolekcija ključnih publikacija Međunarodnog instituta za islamsku misao, napisanih u sažetoj formi i osmišljenih sa ciljem da čitaocima omoguće razumijevanje najvažnijih sadržaja originalnih verzija.

Centralno pitanje ovog sažetka je: „Koja je, ako uopšte postoji, šerijatska kazna za apostaziju (*ar-riddah*) i u kakvoj je relaciji sa kur'anskim nalogom za religijskom tolerancijom, propisanim u ajetu: *U vjeru nije dozvoljeno silom nagoniti?* (2:256)

Utvrđena je činjenica da Poslanik nije nikada kaznio apostatu smrtnom kaznom. I pored toga, ovo je i dalje jedno od najkontroverznijih pitanja koje stoljećima mnogostruko utječe na muslimanski svijet. Ono danas privlači medije koji nanose veliku štetu muslimanima, zato što optužuju islamski pravni sistem za flagrantno nepoštivanje ljudskih prava i slobode izražavanja.

Ubiti jednog čovjeka bez opravdanog razloga prema Kur'anu je ravno ubijanju cijelog čovječanstva. Stoga je mnogostruko važno da se u prepletu samilosti, pravde i slobode vjerovanja ova tema jednom i zauvijek jasno predstavi.

Serija sažetih izdanja IIIT-a

ISBN 978-9926-471-31-6

9789926471316